

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

DOI: 10.5281/zenodo.3233371

УДК 37.091.2:614

*Ковальов П. А., к.т.н., доц., НУЦЗУ, м. Харків,
Черкашин О. В., к.пед.н., НУЦЗУ, м. Харків,
Щербак С. М., НУЦЗУ, м. Харків*

Kovalev P., PhD in Technical Sciences, Associate Professor, Head at the department of fire and rescue training, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv,

Cherkashyn O., PhD in Pedagogical Sciences, teacher at the department of fire and rescue training, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv,

Shcherbak S., senior teacher at the department of fire and rescue training, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ З ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

STATE STANDARD FOR FIRE SECURITY IN THE SYSTEM OF TEACHING AND EDUCATION PRIMARY SCHOOLS

В статті розкрито державний стандарт з питань пожежної безпеки в системі навчання молодших школярів. Представлено тематику вивчення пожежної безпеки на сучасному рівні. Виявлено причину незнання дітьми основ пожежної безпеки, що вимагається державою. Запропоновано методику удосконалення рівня знань з питань пожежної безпеки в умовах упровадження нового Державного стандарту початкової освіти.

Ключові слова: *державний стандарт, освітній процес, Нова українська школа, Державний стандарт початкової освіти, формування знань.*

The article describes the state standard on fire safety in the system of teaching primary schools. Presented to the topic of fire safety study at the present level. The reason for ignorance by the state of the basic principles of fire safety is found out by the children. The method of improving the level of knowledge on fire safety issues in the conditions of implementation of the new State standard of elementary education is proposed.

Keywords: *state standard, educational process, new Ukrainian school, State*

standard of elementary education, knowledge formation.

Постановка проблеми. За статистикою, за останні п'ять років в Україні виникло 272411 пожеж, на яких загинуло 16756 людей, у тому числі 484 дитини; отримали травми 8396 людей, з них 722 дитини; було врятовано 19157 людей, у тому числі 1499 дітей [3]. Найбільша кількість пожеж та загиблих на них людей (у тому числі й дітей) спостерігається в житлових будинках. Поміж усіх причин більше 80 % пожеж виникає внаслідок впливу соціального фактору (необережне поводження з вогнем, паління, експлуатація електроприладів, пічного опалення та пустощі дітей з вогнем). Статистичні дані та проведений аналіз причин виникнення пожеж і їх трагічних наслідків свідчать про низьку підготовленість дітей віком від 5 до 10 років до дій у разі виникнення пожеж, що виражається незнаннями елементарних вимог пожежної безпеки.

У більшості випадків поверхове знання учнями теоретичного матеріалу щодо пожежної безпеки, не завжди коректні поради деяких дослідників цієї теми про правильні дії під час виникнення пожежі, нечіткість у послідовності пропонованих алгоритмів дій, відсутність постійних тренінгів та відпрацювань з пожежної безпеки і є причинами неправильних дій дітей у разі виникнення пожежної небезпеки для їхнього життя. Таке положення вимагає прийняття невідкладних заходів щодо вдосконалення навчання школярів основ пожежної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуалізована нами тема порушувалася в низці досліджень українських і зарубіжних науковців, серед яких цікавим є дослідження І. Гуріненко [1] та ін. Проте і сьогодні ми не маємо наукових розвідок, які б комплексно досліджували окреслену проблематику, не відбивають повною мірою питання оволодіння знань про пожежну безпеку в школярів, дотичні умовам становлення Нової української школи, що висвітлюється в сучасних наукових педагогічних студіях та знаходиться на маргінесах вітчизняної педагогічної думки. [6, 7, 8].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз змістового складника діючого навчального матеріалу з пожежної безпеки для учнів 1–4 класів та визначення його ефективності в освоєнні молодшими школярами знань основних вимог пожежної безпеки в рамках становлення Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Серед фундаментальних прав, задекларованих в Основному Законі України є право людини на безпечне життя. Безпека людини і навколишнього природного середовища, захищеність від впливу шкідливих, техногенних, природних, екологічних і соціальних чинників є незмінною умовою сталого розвитку. А такий розвиток і гарантування його принципів може забезпечити лише суспільство, яке побудовано на засадах демократії, верховенства права та добробуту людей. Найвищими цінностями суспільства, як зазначено в найвищому законодавчому акті України, є людина, її життя та здоров'я. Проте з кожним роком виникає все

більше чинників, які негативно впливають на життєдіяльність людей, пов'язаних з виникненням пожеж, надзвичайних подій, ситуацій та ін. Навчання населення правилам пожежної безпеки та набуття досвіду їх виконання є запорукою запобігання виникненню пожеж та їх ліквідації. Для досягнення цієї мети необхідно удосконалювати процес навчання громадян нашої держави правилам пожежної безпеки з використання власного досвіду та досвіду зарубіжних країн, починаючи ще змалку. Саме «Безпека життєдіяльності» являє собою інтегрований фундаментальний напрямок, на базі якого вивчаються питання пожежної безпеки.

В основі понятійно-категоріального апарату безпеки життєдіяльності з нашої проблематики лежить термін «пожежна безпека», який розглядається в головному діючому законодавчому документі – Кодексі цивільного захисту України (далі – Кодекс) «як відсутність неприпустимого ризику виникнення і розвитку пожеж та пов'язаної з ними можливості завдання шкоди живим істотам, матеріальним цінностям і довкіллю» [2, с. 3].

Окремого напрямку вивчення пожежної безпеки, що включало б поняття «профілактика пожеж», «пожежно-профілактична робота з дітьми», «навчання дітей пожежній безпеці», «формування у дітей знань з питань пожежної безпеки» та ін. сьогодні не існує, а лише розглядається в комплексному понятті як безпека життєдіяльності.

Базовим поняттям конструкції пожежної безпеки є забезпечення протипожежного захисту дітей, що виражається через «сукупність цінностей, стандартів, моральних норм і норм поведінки, спрямованих на підтримання самодисципліни як способу підвищення рівня безпеки» [2]. Так, у статті 39 глави 10 розділу 4 Кодексу прописано, що організація навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях покладається на центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, який розробляє та затверджує навчальні програми з вивчення заходів безпеки, способів захисту від впливу небезпечних факторів, викликаних надзвичайними ситуаціями, з надання домедичної допомоги та погоджується з центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту. Навчання учнів молодших класів діям у надзвичайних ситуаціях та правилам пожежної безпеки є обов'язковим і здійснюється під час навчально-виховного процесу. Такі питання розглядаються в рамках вивчення предмету «Основи здоров'я» [4].

Популяризація культури безпеки життєдіяльності серед дітей та молоді законодавчим актом покладається на центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, громадськими організаціями шляхом:

- проведення шкільних, районних (міських), обласних та

всеукраїнських змагань з безпеки життєдіяльності;

- проведення навчально-тренувальних зборів і польових таборів;
- участі команд-переможниць у заходах міжнародного рівня з цих питань.

Такий підхід дозволяє нам розподілити пожежну безпеку на два основних блоки. До першого блоку ми відносимо висвітлення теоретичних питань з основ пожежної безпеки, де розкриваються основні поняття про пожежну безпеку. До другого блоку – практичні навички школяра, що є складником знань та вмінь.

Виділений нами перший блок для учнів початкової школи представлений такими змістовними напрямками, які на кожному етапі вирішують відповідні предметні завдання з питань пожежної безпеки, що характеризуються певним колом знань та вмінь:

- у домашніх умовах;
- у навколишньому середовищі;
- у шкільному оточенні;
- здорові умови життя.

Відповідно до освітньої програми, для молодшого школяра передбачені такі основні напрямки з пожежної безпеки:

- поведінка в небезпечних ситуаціях;
- побутові небезпеки;
- телефони аварійних служб;
- безпечні і небезпечні ситуації;
- джерела допомоги в небезпечних ситуаціях (батьки, сусіди, родичі, аварійні служби);
- безпечна поведінка вдома;
- ситуації можливої небезпеки у школі. План евакуації;
- пожежна безпека. Правила користування обігрівальними приладами;
- цінність і неповторність життя і здоров'я людини. Безпека життєдіяльності.

У межах підходу до другого блоку пожежної безпеки основним критерієм виступають практичні навички школяра, що є невід'ємним складником знань та вмінь. Реалізація завдань другого визначеного нами блоку з основ пожежної безпеки здійснюється через:

- традиційні та нетрадиційні форми роботи в літніх таборах;
- проведення польових навчальних практикумів, експедицій, тематичних дитячих правоохоронних акцій;
- розширення мережі позашкільних закладів різних профілів з безпеки життя і здоров'я людини;
- залучення до навчально-виховної роботи з безпеки життя і діяльності людини в цих закладах висококваліфікованих спеціалістів, учених та ін.

Однак, на жаль, не дивлячись на вагомий спектр теоретичного матеріалу з пожежної безпеки, з яким працюють молодші школярі та їх широкою практичною реалізацією у виховній позакласній роботі, результати щодо наявності у дітей певних знань з основ пожежної безпеки потребують вдосконалення.

По-перше, це пов'язано з малою кількістю годин, що відводиться на опрацювання теми «Пожежна безпека» та неможливість повноцінного практичного тренінгу отриманих теоретичних знань під час шкільних занять та все ще невиробленою методикою навчання та відпрацювання чіткого алгоритму правильних дій під час виникнення пожежі.

По-друге, авторами діючих підручників запропоновано курс з основ здоров'я для учнів 1–4 класів загальноосвітніх шкіл, у якому лише незначна частина навчального матеріалу пов'язана з питаннями пожежної безпеки, відтак запропоновані курси не охоплюють повною мірою необхідний обсяг питань з даної тематики. Запропонований матеріал, що стосується нашого дослідження, ознайомлює з виникненнями загорянь та пожеж, як себе правильно вести, що робити, як загасити пожежу. Проте ми вважаємо, що доцільним було б звернення уваги передусім на ті пожежонебезпечні ситуації, в які згідно з останніми статистичними даними найчастіше потрапляють діти. Певні зауваги викликають й запропоновані авторами діючих підручників поради з подолання пожежонебезпечних ситуацій. Автори в одних і тих же випадках, що можуть трапитися з дітьми, пропонують різні варіанти дій, які не завжди є послідовними, а відтак не є ефективними для самозахисту. Порухені авторами діючих підручників питання є цілком правильним рішенням з приводу навчання дітей пожежній безпеці та, на нашу думку, потребують подальшого вдосконалення в рамках розширення навчального простору, передусім за рахунок позакласного часу, де необхідно не тільки доповнити багаж отриманих знань дитини, але й створити умови для відпрацювання їх та удосконалення в повсякденному житті.

Третім аспектом, на нашу думку, є не досить вдалі напрацювання змістовного матеріалу з практичного відпрацювання основних вимог пожежної безпеки. Ми б радили під час відпрацювань питань, пов'язаних з загоранням чи пожежою не гасити їх самими дітьми, а у всіх випадках кликати на допомогу дорослих. З практики рятувальників, ми повинні знати та навчити дітей, що гасіння навіть невеликих загорянь може бути вкрай небезпечним, адже одна й та сама ситуація може розвиватися по-різному й не всі ризики та небезпеки можуть бути ними врахованими. Скажімо, типовий випадок загорання паперу в смітнику.

Найпростішим варіантом подолання ситуації є гасіння його водою, але не всі діти зможуть прорахувати ситуацію, що в смітнику можуть знаходитися додаткові горючі та легкозаймисті матеріали, які під дією високої температури виділяють їдкий дим; вони можуть вибухнути, і це призведе до травмування. Перше, що мають чітко усвідомлювати діти молодшого шкільного віку, це:

льного віку – під час виникнення пожежі слід кликати на допомогу дорослих, а не займатися гасінням пожежі самостійно.

Таким чином, успішним поштовхом для оновлення протипожежного матеріалу та успішного його відпрацювання з молодшими школярами було залучення фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Спільна робота щодо розробки основного тексту з питань пожежної безпеки та рекомендації щодо їх використання в практичній площині посприяло б першим кроком для виховання пожежобезпечної культури у молодших школярів шляхом придбання знань, умінь та навичок самозахисту у разі виникнення пожежної небезпеки, що є умовами становлення Нової української школи [5].

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що сьогодні підготовка молодших школярів з питань пожежної безпеки не дає очікуваних результатів. Наявні навчально-методичні джерела не розв'язують повною мірою питання формування в учнів молодших класів знань про пожежну безпеку.

Отже, існує гостра необхідність удосконалення теоретичного матеріалу з питань пожежної безпеки у навчальному та виховному процесах молодших школярів та застосування більш ефективних форм та методів виховної роботи з дітьми у сфері пожежної безпеки з метою їх впровадження у практику для підвищення рівня готовності школярів до самозахисту в умовах пожежної небезпеки, що і є концептуальною основою подальшого наукового пошуку в умовах становлення Нової української школи.

Список використаних джерел:

1. Гуріненко І. Дидактичні умови навчання правилам пожежної безпеки молодших школярів / І. Гуріненко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені П. Тичини. Педагогічні науки. – 2010. – № 1. – С. 60–69.

2. Кодекс цивільного захисту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17/>.

3. Національна доповідь про стан пожежної та техногенної безпеки в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mns.gov.ua/>.

4. Основи здоров'я. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1–4 класи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>.

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти». – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018.html>.

6. Черкашин О. В. Навчання молодших школярів пожежній безпеці: сучасний стан проблеми / О. В. Черкашин // Наукові записки Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2016. – № 3. – С. 182–189.

7. Черкашин О. В. Основи пожежної безпеки в системі навчання та вихо-

вання молодших школярів / О. В. Черкашин // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Педагогічні науки. – 2016. – Вип. 3 (85). – С. 152–157.

8. Черкашин О. В. Форми та методи виховної роботи з молодшими школярами при навчанні основ пожежної безпеки / О. В. Черкашин // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць / ред. кол.: акад. І. Ф. Прокопенко (голов. ред.) та інші; Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. – Вип. 45. – Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2015. – С. 105–114.

References:

1. Hurinenko, I. "Didactic conditions for the training of fire safety rules for junior schoolchildren [Dydaktychni umovy navchannia pravylam pozhezhnoi bezpeky molodshykh shkoliariv]". *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni P. Tychny. Pedahohichni nauky* 1 (2010): 60–69. Print.

2. *The Code of Civil Protection of Ukraine [Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy]*. Web. 15 May. 2013. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17/>>.

3. *National report on the state of fire and anthropogenic safety in Ukraine [Natsionalna dopovid pro stan pozhezhnoi ta tekhnohennoi bezpeky v Ukraini]*. Web. 15 March. 2016 <<http://mns.gov.ua/>>.

4. *Basics of health. The program for secondary schools. Grades 1-4 [Osnovy zdorovia. Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. 1–4 klasy]*. Web. 10 Sept. 2016 <<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html/>>.

5. Ukraine. Cabinet Ministers of Ukraine. *On Approval of the State Standard of Elementary Education [Pro zatverdzhennya Derzhavnoho standartu pochatkovoyi osvity]* N.p., 07 Februry 2018. Web. 07 March. 2018. <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018.html> />.

6. Cherkashyn, O.V. "Teaching of junior schoolchildren for fire safety: the current state of the problem [Navchannia molodshykh shkoliariv pozhezhnoi bezpetsi: suchasnyi stan problemy]". *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Pedahohika* 3 (2016): 182–189. Print.

7. Cherkashyn, O.V. "Fundamentals of fire safety in the system of education and upbringing of junior schoolchildren [Osnovy pozhezhnoi bezpeky v systemi navchannia ta vykhovannia molodshykh shkoliariv]". *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii: Pedahohichni nauky* 3 (85) (2016): 152–157. Print.

8. Cherkashyn, O.V. "Forms and methods of educational work with junior students in the study of the foundations of fire safety [Formy ta metody vykhovnoi roboty z molodshymy shkoliaramy pry navchanni osnov pozhezhnoi bezpeky]". *Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty HNPU imeni G. S. Skovorody* 45 (2015): 105–114. Print.